
KÖNYVJELZŐ

MAGYARORSZÁG TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FÖLDRAJZA

Perczel Gy.–Tóth J. (szerk.) 1994

ELTE Természettudományi Kar (egyetemi jegyzet), Budapest

Az egyetemi jegyzet szerzői, a hazai társadalom- és gazdaságföldrajz egyetemi – és csak részben kutatóhelyi egységeinek – 15 fős csapata nem vállalkozott könnyű feladatra. A nehézségek halmozottan jelentkeztek, hiszen egyrészt olyan időszakban készült a jegyzet, amikor minden megváltozik. Szinte naponta történnek új események, amelyek alapjaiban és szerkezetében alakítják át a társadalmi-gazdasági viszonyokat, s hatnak azok területi folyamataira. Másodszor a korábbi fogalmak, meghatározások, de a szervezeti rendszerek többsége is érvényét veszítette. Így a trendek megtörttek, azoknak a korábbi helyzethez való viszonyítását már nem, viszont az új rendszerek formálódó jegyeit még nem lehetett elmélyülten értelmezni. Harmadszor a hazai társadalom- és gazdaságföldrajzban éppen a karakteres szellemi iskolák hiánya miatt csak egyéni irányzatok vagy csoportos műhely-törekvések vannak, s így a jegyzet szerkesztői kénytelenek voltak helyet adni a többféle, minőségében is eltérő közelítési és szemléleti módnak.

Végezetül alapvető kérdés, hogy miben határozhatók meg a korszerű egyetemi jegyzet követelményei. Nos, ezt a kérdést sem egyszerű megválaszolni. Annyi biztos,

hogy a jó egyetemi jegyzetnek ismertetnie kell az adott tudományterület alapvető törvényeit, fontosabb összefüggéseit, értelmeznie kell a szignifikáns kategóriákat. Azok egymáshoz való viszonyát éppen úgy pontosítani kell, mint a meghatározó módszertani kérdéseket. Nem feledkezhet meg a korszerű jegyzet az új jelenségekről, kutatási irányokról, modern vagy posztmodern elméleti közelítésekről, de nem hanyagolhatja el a legjelentősebb szakmai szereplők, iskolák, törekvések ismertetését sem. Persze más a helyzet akkor, amikor nem egy diszciplína elméleti, módszertani megalapozását, hanem jelenségek, események, folyamatok áttekintését, azok megismertetését tűzzük ki célul.

Az általános felvetések után csak kalandozni tudunk az öt főfejezetre tagolt 461 oldal terjedelmű jegyzetben, hiszen annak átgondolt értékelését *Mészáros Rezső* és *Sárfalvi Béla* professzorok mint a kötet lektorai elvégezték.

Az első főfejezet a társadalom- és gazdaságfejlődés alapjait, általános vonásait mutatja be. *Perczel György* felvezetésében a természetföldrajzi környezet, a környezeti állapot ismertetése célirányos és eligazító. *Hajdú Zoltán* a történelmi földrajz

tehetséges kutatója, szakásához híven tömör és a lényegre törekszik a maga fejezetében. *Ekéné Zamárdi Ilona* a népesedési folyamatok bemutatásánál a tendenciákra irányítja a figyelmet és nem riad vissza a kilencvenes években jelentkező társadalmi változások ismertetésétől sem. Az első főfejezetet *Bartke Istvánnak* a magyar gazdaságfejlődés általános vonásait bemutató összefoglalója zárja. Különösen érdekes volt számomra a 3.2. fejezet, ahol a szerző 20 jegyzetoldalban ad áttekintést a magyar gazdaság területi sajátosságairól, annak gazdaságpolitikai környezetéről, térszerkezeti meghatározottságairól és hatékonysági metszeteiről, s egyben felvázolja a gazdaságpolitika részét képező hazai területfejlesztés eddigi lehetőségeit és korlátait.

A következő főfejezet a magyar gazdaság fontosabb ágazatait elemzi. *Perczel György* nem volt könnyű helyzetben, amikor az energiagazdálkodásra, kohászatra és gépiparra vonatkozó fejezetrészeket összeállította, hiszen a korábbi gazdaság vezérhajói zátonyra futottak. Átalakításuk, privatizációjuk éppen abban az időben kezdődött mikor a kötet íródott. A szerző példaértékűen vette az akadályokat, hiszen az ágazatok gazdasági jellemzőit, telephelyválasztását és átalakulásukat (privatizáció) egyaránt ismerteti, sőt utal a lehetséges fejlesztési irányokra is.

Sajnos már nem ilyen jól sikerültek a vegyiparral és az élelmiszeriparral (*Vidéki Imre*), valamint a könnyűiparral foglalkozó fejezetek (*Abonyiné Palotás Jolán*). A fejezetek elapróztak, szinte szakágazati mélységben ismertetik az iparágak helyzetét, s közben nem utalnak arra, hogy az egész szektor (gondolok itt különösen a könnyűiparra) összeomlott, s egy teljesen

új térszerkezet kialakulásának lehetünk a tanúi. Az élelmiszeriparnál a privatizáció említése (sör-, cukor-, édesipar) azért is fontos lett volna, mert itt nemcsak az új piacokkal számolhatunk, hanem a termelés koncentrációjával, térbeli kapcsolatainak átalakulásával is.

Süli-Zakar István a magyar mezőgazdaság területi összefüggéseit már a szervezeti és tulajdonosi váltással, annak lehetséges hatásaival vezeti be, így a termelési struktúra elemeinek pontos leírását egy átalakuló és változó gazdasági környezetben tudjuk elhelyezni, ami aztán könnyebbé teszi az agrárszféra folyamatainak megértését.

Az idegenforgalom döntően *Szigeti Ernő* munkája, ahol a vonzási tényezők és a tájegységek leírása szemleletes. Örömmel üdvözöltem *Aubert Antaltól* a falusi turizmussal foglalkozó röpké részfejezetet.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatokat *Vuics Tibor* mutatja be nagyon korrekten, kitér a megváltozott szállítási irányokra, az új együttműködési formákra. Egyedül a tőkeimportot hiányolom a fejezetből, hiszen ennek hatására az ország gazdaságának nemcsak a kooperációs irányai változtak meg, hanem a gazdaság szerkezete, s annak függőségi viszonyai is.

A gazdaság szervezeti rendszerében és az ágazatok jellegében a mélyreható változások nemcsak abban nyilvánulnak meg, hogy a tradicionális ágazatok, szakágazatok eltűnnek, átalakulnak, hanem abban is, hogy számtalan új vállalkozás jelenik meg. Ezek többsége ugyan nem sorolható egy-egy ágazathoz, de szerepük a gazdaság egészére és azon belül egy-egy térségre alapvető, iránymutató lehet. Kimondottan hiányolom, hogy a jegyzet nem foglalkozik

a vállalkozások megjelenésével, azok térbeli szerkezetével, s egyáltalán nem érinti – az infrastruktúra-fejezetben ugyan utalás történik rá – a szolgáltató szektor robbanásszerű megjelenését, különféle szegmenseinek dinamikus terjedését. A magyar gazdaság, annak területi összefüggései mind a vállalkozások, mind a szolgáltató szféra nélkül igencsak egyoldalúak.

Erdősi Ferenc a hazai közlekedési és kommunikációs rendszerek földrajzának elmélyült tudósa minden lényegeset elmond ezen ágazat térszerkezetéről. Hasonlóképpen *Kőszegfalvi György*, aki a település infrastruktúraelemeinek ismertetésével hangsúlyozottan felhívja a figyelmet a települési háttérrendszerek térségalkotó funkcióinak fontosságára, s azok hatásainak felértékelődésére.

A települések és a közigazgatási rendszer a témája a negyedik főfejezetnek. *Lackó László* a közigazgatás területi összefüggéseit nemcsak a struktúrák leírásával szemlélteti, hanem az egyes közigazgatási szintek feladatainak ismertetését is megadja, miközben tájékoztat a területi, helyi finanszírozás rendszereiről.

Tóth József a hazai településhálózat történeti meghatározottságait plasztikusan foglalja össze. Különösen érdekes a mai szerkezetéről írt fejezet, hiszen valójában itt kerülnek szintetizálásra azok a társadalmi, gazdasági folyamatok, amelyek a nyolcvanas évek végétől lejátszódtak, s a többi fejezetben elemzésre kerültek. A településtípusok, a hierarchia elemei, a fejlődési trendek kiváló eligazítást nyújtanak az olvasónak. Az élményt talán fokozni lehetett volna azzal, ha a hazai településhálózat változásainak irányait egyrészt a nemzetközi (európai, közép-európai) trendek-

kel veti össze a szerző, másrészt pedig megmutatja az egyetemi hallgatóknak, hogy a hazai urbanizáció a nemzetközi összevetések alapján milyen szinten, fejlődési stádiumban van éppen.

Az ország térszerkezetének regionális szintézise az ötödik fejezetben olvasható. *Krajkó Gyula* a nagy tapasztalattal rendelkező gazdasági körzet kutató áttekintésével rendszerezi a régiók jellegét, sajátosságait, azok földrajzi és gazdasági meghatározottságának eredőit. A körzetek tipizálásánál hiányolom annak vizsgálatát, hogy azok mennyiben követik az európai trendeket, miként kapcsolódhatnak az Európai Unió szerkezetéhez. A nemzetközi kitekintés és összevetés ebben a dimenzióban szintén fontos lett volna, hiszen a hallgatóknak látni kell a fejlődési irányokat, a szükségszerű jövőbeli kapcsolódási pontokat.

Az utolsó fejezetben *Tóth József* irigylésre méltó tárgyi tudásról és tájékozottságról, de egyben merész téregység felosztásról tesz tanúbizonyságot. Ezen utóbbi megállapítást csak serkenti, hogy az ebben a fejezetben közölt két ábra (V. 3. és az V. 4.) számos helyen eltér egymástól, azaz a gazdasági körzetbeosztás és a térszerkezeti egységek más-más területi struktúrát fednek le. Ezek a látványos különbségek egyértelműen felhívják a figyelmet arra, hogy mennyire fontos lenne éppen a megváltozott társadalmi-gazdasági környezetben újra tudományosan feltárni az ország regionális szerkezetét, annak minden alkotójával együtt.

A jegyzet egy bő, közel 15 oldalas irodalomjegyzékkel zárul. Sajnos a szövegen belül nincs irodalmi utalás, így nem tudhatjuk, hogy ez a lista az egyes szerzők által felhasznált irodalom egyszerű összes-

sége vagy a hazai társadalom- és gazdaságföldrajzot reprezentáló források ajánlása. Bízom abban, hogy inkább az előbbi.

Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza című egyetemi jegyzet nem egyszerűen egy hiányzó egyetemi tananyagot jelenít meg számomra, hanem a hazai társadalom- és gazdaságföldrajz egyetemi bázisainak, oktatóinak szemléletét és módszertani ismeretanyagát is reprezentálja. Ha ezzel az egy könyvvel lehetne bemutatni Magyarországot, akkor nem kellene szégyenkezni. Eltérő színvonalon ugyan, de a

jegyzet alapvetően jól tükrözi az ország térszerkezetében, gazdaságának területi dimenzióiban zajló folyamatokat.

Nemcsak ezen könyv szerzőinek, hanem az egész szakmának, a gazdaság- és a társadalomföldrajz művelőinek, és a regionális kutatóknak össze kell fogni, hogy – a bevezetőben igényként említett – egyetemi tankönyv és tanári kézikönyv a modernizáció hazai térszerkezetéről minél előbb elkészüljön.

Rechnitzer János

FÖLDÜNK–KÖRNYEZETÜNK

Dr. Jáki K. (szerk.) 1994

Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet, Győr.

A tanulmánykötet egy ígéretes együttműködés újabb, immár ötödik darabja, mely a földrajztanárok számára rendezett nyári akadémián elhangzott előadások közreadásával kívánja segíteni a középiskolai tanárok munkáját. A kötetek tematikája az idők folyamán szélesedett, a gazdaságföldrajzi témák felől nyitottak a környezetvédelmi problémák felé.

A kötetbe fogott tanulmányok három témakör köré csoportosíthatók. Az első három írás a hazai gazdasági átalakulás bizonyos metszeteit mutatja be: mezőgazdaság, külföldi tőke megjelenése és privatizáció, illetve munkanélküliség. Ezt a blokkot két, globális problémákat tárgyaló tanulmány követi az életkörülmények, illetve a nemzetközi kereskedelem témakörében. A

harmadik csokor öt előadása a környezettel, a környezeti terheléssel és a környezetvédelem helyzetével foglalkozik.

Antal Zoltán írása a mezőgazdaság átalakulási folyamatát több dimenzióban közelíti meg. Bemutatja a magánosítás folyamatát, a pillanatnyi helyzetet a földtulajdon, az ingó és ingatlan vagyon, továbbá a szervezeti átalakulás tükrében. Világos és jól összefogott leírását adja a problémának, mely nem nélkülözi a közeli múlt állapotának bemutatását sem. Végre pontos, pártpolitikai elfogultságtól mentes képet kapunk a kárpótlási procedúráról, ennek törvényi szabályozásáról, az elméleti és gyakorlati megvalósulásról. Számomra fontos információértéke volt a vállalkozói aktivitás térbeli differenciáit bemutató két